

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА МЕНЕДЖМЕНТСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ВУЗІВ УКРАЇНИ ДО БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

Пропонується стислий огляд освітянських реформ у сфері контролю якості вищої освіти України. Розкриваються труднощі та завдання, котрі постали перед освітянами у зв'язку з переходом на новий спосіб оцінювання знань.

Ключові слова: *якість вищої освіти, оцінювання знань*

This article represents short view of educational reforms in the field of control of quality higher school in Ukraine. According to tasks of new level of knowledge's assessment is shown which factors influent on it, which difficulties and tasks can be solved by lecturers.

Key words: *high educational quality, estimation of knowledge.*

Протягом багатьох століть, а точніше з епохи Відродження, триває процес перетворення освіти у важливу, можна навіть сказати, першочергову справу державної ваги для будь-якої країни. Розвиток освіченості населення – це можливість підвищити рівень та якість життя людини. Тому головна суспільна місія освіти як такої – формування особистості у відповідності до потреб та вимог конкретного суспільства, надання можливості повноцінного функціонування індивіда в соціумі. Саме тому освіта в суто інституціональному вимірі має декілька рівнів – початкова (від ясел до середньої школи), загальна (середня школа – старша середня школа), вища професійна (вищі навчальні заклади 1 та 2 рівнів акредитації) та вища (у класичному розумінні цього терміна) освіта.

Зазначимо, що питання реформування та подальшого розвитку освіти як такої, і вищої зокрема, розглядаються у працях як вітчизняних вчених (В.Андрущенко, В.Астахова, Я.Болюбаш, В.Журавський, М.Згуровський, В.Кремінь, С.Ніколаєнко, М.Степко та ін.), так і зарубіжних (М.Аллен, М.Арчер, Р.Барнетт, Б.Вульфсон, Ф.Кайзер, Г.Уолфорд та ін.).

На сьогодні значення освіти набуло нового рівня. Освіта - це не лише набуття якихось загальних та професійних знань, навичок та умінь, а й самоосвіта протягом життя. Для забезпечення цієї однієї з вищих (за класифікацією А.Маслоу) потреб людини провідні європейські університети у 1999 р. підписали Болонську угоду. Розгляд основних положень даної угоди, вплив її на оцінювання якості освіти й зумовили *актуальність* даної статті. Таким чином, можна визначити, що **метою** статті є розгляд еволюції зміни системи освіти в Україні (її якісно-оцінювальний аспект) від радянської системи до Болонської, зміни стандартів оцінювання, плюси та мінуси новітніх підходів.

Насамперед, важливо враховувати, що головним цільовим пріоритетом Болонського процесу (БП) є створення Єдиного освітнього європейського простору. Згідно з цілями БП до 2010 р. освітні системи країн-учасниць Болонського процесу повинні бути змінені, щоб сприяти:

- полегшеному переїзду громадян з метою подальшого навчання чи

- працевлаштування у Зоні європейської вищої освіти;
- зростанню привабливості європейської вищої освіти;
- розширенню Європи та забезпеченню її подальшого розвитку як стабільного, мирного, толерантного суспільства.

19 травня 2005р. у норвезькому місті Берген на Конференції міністрів країн Європи Україна приєдналася до Болонського процесу, зобов'язавшись внести відповідні зміни у національну систему освіти та приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти до 2010р.

Демократизм Болонської системи організації навчального процесу дає великі можливості персоналізованого підходу до трансформації методики навчання, досягнення високої якості навчання, в результаті якого кожен студент-випускник володітиме необхідним мінімумом фахових знань, загальноосвітніх знань і знань однієї-двох іноземних мов, тобто тим мінімумом, який би дозволив йому вільно виконувати свої функціональні обов'язки на посадах, що відповідають одержаному фаху не лише в рідній країні, а й за її межами.

Стандартизація (але не зрівнялівка) вищої освіти передбачає відхід від традиційної шкільної системи навчального процесу у ВНЗ та спрямованість на соціально орієнтовану систему, на розширення прав студента і на оперативні зміни й корегування навчальних планів, методів викладання навчального матеріалу, а також подолання елементів суб'єктивізму при оцінюванні знань, що забезпечується складанням контрольних завдань, рефератів, тестів, екзаменаційних білетів і питань для заліків у письмовій формі із застосуванням 100-бальної шкали оцінювання як у формі закритих (формалізованих), так і відкритих запитань (креативних).

Комісія ЮНЕСКО визначила стратегію освіти на XXI століття словами «вчитися бути», опублікувавши доповідь «До суспільств знань» (2005) [1], де пріоритетними напрямками були визначені – базова освіта для всіх та надання можливості вчитися людині протягом всього життя.

Згідно з висновками та рекомендаціями ЮНЕСКО до переліку необхідних для вивчення дисциплін потрібно включити когнітивні науки (філософію, соціологію, лінгвістику і т.д.), котрі за своєю природою є мультидисциплінарними і не є суто соціальними, природничими чи гуманітарними. В зв'язку з цим необхідно налагодити тісний взаємозв'язок між викладачами та науковцями для обміну інформацією, спільної постановки питань та їхнього вирішення. Таким чином, в першу чергу передача знань повинна бути передусім між вченими і викладачами, а потім вже між викладачами та студентами (учнями). Ось чому освітянські науки повинні отримати нові засоби оцінки, які виходять за рамки простої оцінки результатів, щоб спробувати виміряти здібності та здатність до креативного мислення студента. [1].

Проте, відмічається у доповіді, це викликає значні труднощі, оскільки необхідно оцінювати не лише знання студентів, а й викладачів. Крім того, знання – нематеріальна річ, вони є предметом безперервного обміну в суспільствах, які обрали шлях безперервної освіти. Окрім того, що для оцінювання необхідно формалізувати знання, так ще й їх

стандартизувати, щоб мати оцінки вимірів. Особливо викликає труднощі питання: як оцінювати знання, котрі вимагають часу для роздумів, творчого підходу.

Бездумна формалізація призвела до доволі сумних результатів. Застосування тестів з декількома варіантами відповіді загрожує тим, що замість знань студенти отримують лише навик вибору відповіді (інколи й бездумного), а креативність та аналіз знання залишаються поза увагою. Більше того, у деяких випадках, згідно з висновками ЮНЕСКО, ввели такий параметр контролю як швидкість виконання як формалізованих питань, так і відкритих.

Одним з виходів із даної ситуації є розведення ролей викладачів та екзаменаторів. З одного боку, це призведе до незаангажованого оцінювання (оскільки екзаменатор не має «улюбленців» серед студентів, бо незнайомий з ними), з іншого – він не володіє інформацією щодо темпераменту студентів. Адже неможливо вимагати від більш повільного студента виконати завдання за короткий термін і без помилок. В гарячці, як відомо з психології, можна не лише наробити помилок, а й забути те, що знав.

У такій ситуації не можна говорити про якість навчання, адже вузи покликані випускати не ремісників, а спеціалістів з відкритим мисленням, здатністю креативно вирішувати різноманітні завдання та продовжувати самонавчання для поліпшення кваліфікації, отже, й для підвищення власної собівартості на ринку праці.

Серед пріоритетних напрямків розвитку освіти загалом, і вищої зокрема, визначено й постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу. А це означає, що стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні.

До першочергових показників якісного рівня надання освітніх послуг вищими навчальними закладами України віднесено оцінювання знань не лише студентів і випускників, а й котування дипломів навчальних закладів на ринку праці; впровадження новітніх інноваційних технологій у навчальний та науковий процеси; залучення до співпраці колег з інших вузів (у т.ч. й зарубіжних); розвиток наукових шкіл; нострифікація дипломів; залучення позабюджетних коштів для розвитку матеріально-технічної, наукової, навчальної бази тощо.

У 2001 р. вступив у дію "Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти" [5]. Даним документом регламентуються нові вимоги до освіти і професійної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі, що обумовлені ідеями і принципами ступеневої освіти в Україні. У числі засад і факторів, що обумовили виникнення концепції ступеневої освіти, серед інших названі:

- орієнтація на потреби кінцевого споживача (тобто, роботодавця); жорстка професійна конкуренція; формування нового покоління спеціалістів, здатних до професійної та науково-дослідницької подальшої роботи;
- надання освіти за двома взаємозалежними напрямками – професійним (предмети професійного спрямування, виробнича практика, тобто більш поглиблене спеціалізоване занурення в професію, аніж у навчальних закладах I-II рівня освіти) та

- розвиваючим (когнітивні дисципліни, креативні, науково-дослідницькі проекти, наукова-робота, самостійна робота тощо);
- диференціація вимог до характеру і змісту освіти та професійної підготовки фахівців з вищою освітою різних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
  - об'єктивний педагогічний контроль, який передбачає контроль протягом семестру (модульні роботи, заліки), поглиблений контроль (іспити, заліки) тощо. Серед механізмів даного типу контролю також називається й введення стандартизованого тестування.

Одразу ж треба наголосити, що стандартизоване тестування не передбачає механічне перенесення тестування на всі навчальні дисципліни. Кожна дисципліна має свої особливості, тому, окрім закритих питань, повинні бути наявними обов'язково й творчі завдання, котрі дають більш широке уявлення про стан та рівень засвоєння знань студентом.

В рамках Болонської угоди, зокрема її пункту щодо визнання вузами дипломів університетів-партнерів, особливо щоб уникнути неузгоджень та труднощів з перерахунком різних систем оцінювання (шкал), реформування вищої освіти України бажано проводити з врахуванням вимог Міжнародної стандартної класифікації занять (ISCO-88 (МСКЗ)), Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED-97 (МСКО)), Міжнародного стандарту якості серії ISO 9000 та вимог, критеріїв та стандартів, які узгодили країни-учасниці Болонського процесу.

На Європейському рівні країни-учасниці Болонського процесу спільно з ENQA та у співпраці з EUA, EURASHE та ESIB, планують розробити узгоджені стандарти, процедури та рекомендації з питань гарантії якості вищої освіти.

Програми якості спрямовані на показ важливих для роботодавця вмінь та навичок молодого спеціаліста, а саме: професійні якості фахівця, здатність до прийняття самостійних рішень, саморозвитку тощо.

Для дотримання вказаних вимог в Україні була створена Державна акредитаційна комісія (ДАК), яка забезпечує додержання вимог до вищої та професійно-технічної освіти шляхом встановлення відповідних нормативних показників до їхнього ліцензування та акредитації. За результатами акредитації виносяться рішення про дозвіл видачі диплома державного зразка. Крім того, з 2008р. МОН України ввів у практику громадські обговорення усіх важливих рішень щодо реформування системи освіти. А у провідних вузах, визначених окремим списком, створено наглядові ради, куди входять видатні вчені та педагоги, для розробки та впровадження стратегій розвитку, впровадження інноваційних технологій в навчальний та науковий процес і т.п.

В Україні у 2010р. закінчується перехід з радянської системи випуску професійних та науково-педагогічних кадрів (спеціаліст, кандидат наук, доктор наук) через проміжний етап підготовки кадрів (бакалавр, спеціаліст, магістр, кандидат наук, доктор наук) на загальноприйнятую світову систему освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти – бакалавр, магістр, доктор наук.

Цей перехід вимагав дуже великих реформ в системі освіти, адже, з одного боку, скорочується навчальний час, що необхідний для

глибокого розуміння предметів соціально-економічної та природничо-наукової спрямованості, з другого боку, страждає практична підготовка тих, хто навчається, оскільки вони не отримують повноцінних навичок професійної роботи.

Також проблемними для української вищої школи при переході на нові умови навчання постали наступні завдання:

- визначення витрат навчального аудиторного часу студента на адекватне вивчення матеріалу в рамках модуля, а також визначення годин самостійної роботи над матеріалом;
- розробка методики розрахунку педагогічного навантаження в рамках вивчення курсу – розробка пропорцій аудиторної та консультативної співпраці зі студентами.

На сьогодні Міністерство освіти і науки України розробило низку номартивних та інформативних документів, які містять інформацію, зокрема, про розрізнення градації досвіду та знань; професійну спрямованість різних освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти та їхню відповідність вимогам ринку праці тощо. [4]

Серед першочергових завдань, які стоять перед вищою школою України і стосуються оцінювання знань, можна виділити наступні:

- розробка та затвердження нормативно-правових актів щодо сертифікації на відповідність, у процесі якої встановлюється рівень компетентності індивіда і його відповідність соціальним ролям, на які він претендує;
- розробка та затвердження нормативно-правових актів щодо селекції індивідів для виконання конкретних соціальних ролей на основі його професійної придатності, здатності і готовності.
- розробка та законодавче врегулювання процедури контролю якості та акредитації, а також посилення міжнародної конкурентоспроможності випускників вищої школи України.

Отже, ці завдання спрямовані на досягнення оптимального ступеня упорядкування педагогічної діяльності з обліком особистісних, соціальних, економічних і державних потреб та інтересів акціонерів вищої школи.

Наразі в українських вузах проходять апробацію програми якості, котрі покликані вичленувати структурно-функціональні властивості індивіда, професійно важливі якості фахівця, його спрямованість, інтелектуальний розвиток і професійні розумові здібності, котрі є визначальними для соціально-психологічного клімату, в якому студент отримує знання, й котрі мають великий вплив на успішність професійного навчання.

Не зважаючи на складність проходження освітянських реформ в Україні, «Національний звіт України із запровадження положень Болонського процесу у вищу освіту» за 2007 рік [2] був високо оцінений Болонським секретаріатом. Тим самим українські освітяни довели, що вони відкриті для нових форм навчання, впровадження новітніх механізмів оцінювання та контролю успішності студентів. Водночас посилилися міжнародні зв'язки, мобільність студентів, викладачів та науковців. Однією з причин цього стало стандартизування критеріїв оцінювання знань та навичок студентів, що зменшило бюрократичну тяганину щодо нострифікації дипломів та випуск із залікових книжок про прослухані курси та результати оцінювання засвоєння знань.

Одним із головних досягнень в напрямку забезпечення якості вищої освіти європейського рівня в Україні є те, що на початку березня 2008р. наша країна стала повноправним урядовим членом Європейського реєстру із забезпечення якості (EQAR) [3], засновником якого є E4 (ENQA – Європейська мережа із забезпечення якості вищої освіти, EUA – Європейська асоціація університетів, EURASHE – Європейська асоціація вищих навчальних закладів, що не є університетами, ESU, колишня ESIB – Європейська спілка студентів).

Даний реєстр спрямований на дотримання норм і стандартів забезпечення якості вищої освіти, прийнятих у Бергені у 2005р. Зокрема це: сприяння мобільності студентів; можливість вибору навчальної чи наукової установи з Реєстру як вітчизняної, так і зарубіжної; зменшення ризику «акредитаційних млинів» (EQAR) при отриманні підтвердження достовірності отриманих знань; підвищення якості надання освітнянських послуг та довіри до системи оцінювання вузів-партнерів тощо.

Менеджмент забезпечення якості освіти передбачає децентралізацію, все більше відсторонення держави від управління вузами. Так, вузам повинна надаватися більша автономія (зараз цим правом можуть користуватися лише окремі українські вузи, котрі носять статус «національний»), в рамках якої вуз сам вирішує які напрямки розвивати, які спеціальності втрачають актуальність, стають неперспективними тощо. Саме від таких рішень і залежить подальший розвиток вузу – чи він перетвориться (збереже свій статус) у провідний вуз з даної спеціалізації (чи декількох), чи він поступово ставатиме все більш периферійним (незалежно від географічного розташування), чи він зможе забезпечувати себе новими науковими та педагогічними кадрами, розвивати матеріально-технічну базу, інфраструктуру, чи буде іждевенцем держави і т.д.

Для втілення в життя творчих наукових та освітнянських задумів у вищій школі України запроваджується практика створення наглядових рад, котрі, не вмішуючись безпосередньо в роботу вузу, оцінюють його діяльність, стратегічні плани, розвиток комерційної діяльності й т.п.

Створення даного інституту управління є значним кроком до самореалізації вузів, їхнього самоврядування. Адже в Україні внаслідок посилення авторитарних тенденцій у суспільному управлінні та реформ 1993—1996 років Міністерство освіти отримало всю повноту влади над вищими навчальними закладами. Міністр освіти мав право призначати і звільняти з посади ректорів, а ті, в свою чергу, призначати і звільняти керівників усіх підрозділів вузу.

Внаслідок розширення прав та свобод вищих навчальних закладів підвищується ефективність вищої школи. Серед завдань, які доводиться вирішувати вузам, можна виділити наступні:

- підвищення наукового та освітнянського рівня;
- надання якісних освітнянських та комерційних послуг;
- забезпечення ринку праці висококваліфікованими кадрами.

Таким чином, у якості підсумкового **висновку** доцільно зазначити, що для підвищення рівня якості освіти потрібно впровадити в системі вищої освіти:

- широкомасштабну довгострокову стратегію системної модернізації всієї системи освіти;

- систему якості освіти, яка відповідає стандартам ЄС, потребам ринкової економіки, внутрішнього розвитку держави та суспільства;
- державний реєстр напрямів підготовки та спеціальностей, відповідно до міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО-96 та 97) і міжнародної стандартної класифікації занять (МСКЗ-88);
- загальноприйнятну та порівняльну систему вчених ступенів;
- систему кредитів на зразок Європейської системи трансферу кредитів (ECTS), як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів;
- сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій.

Література: 1. К обществам знаний. Всемирный доклад ЮНЕСКО. – ЮНЕСКО, 2005, 231 с.]. 2. Творення вітчизняної освіти нової якості // Звіт Міністра освіти і науки України Ніколаєнко Станіслава Миколайовича за роботу з 4 лютого 2005 року по грудень 2007 року // <http://almamater.com.ua/modules/smartsection/item.php?itemid=44> 3. Україна стала членом Європейського реєстру забезпечення якості // <http://www.mobus.com/62627.html> 4. Ніколаєнко С.М. Вища освіта і наука - найважливіші сфери відповідальності громадянського суспільства та основа інноваційного розвитку: Доп. на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки (24 березня, м. Київ) // <http://www.mon.gov.ua/education/higher/topic/rzvosv> 5. Наказ Міністерства освіти України від 31.07.98р. №285